

ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ (НА ПРИКЛАДАХ ДИДАКТИЧНОГО МАТЕРІАЛУ ДЛЯ 6 КЛАСУ)

Учитель будує Україну в дитині, в молодому поколінні.
Омелян Вишневський.

Україна починається з тебе.
В'ячеслав Чорновіл.

Патріотичне виховання – пріоритетний напрям усієї навчально-виховної роботи – на уроках і поза ними. Маємо виховати особистість із розвинутою **національно-патріотичною свідомістю**.

Чи ж усі педагоги обізнані із психологічними особливостями її розвитку?

Професор Дрогобицького педагогічного університету ім. І. Франка Омелян Вишневський виділяє три етапи такого розвитку:

1. Етап раннього етнічно-територіального самоусвідомлення, що припадає на дошкільний і молодший шкільний вік і становить основу, фундамент патріотичного виховання. У батьківській родині відбувається засвоєння дитиною материнської мови, колискової пісні, бабусиної казки. У садочку й школі дитина починає усвідомлювати народні звичаї та обряди, бере в них участь (колядки, щедрівки, вертепи та ін.). Через щорічне повторення народні традиції, звичаї та обряди засвоюються як зразки поведінки та способу життя людини, здійснюючи вплив на національно-патріотичне виховання дитини.

2. Етап національно-політичного самоусвідомлення, який припадає на підлітковий вік, коли школяр із лона сім'ї та школи переходить у громадське середовище. На цьому етапі відбувається приєднання підлітка до різноманітних дитячих і молодіжних громадських, політичних організацій і об'єднань, які беруть участь у вихованні завтрашнього громадянина України. Під впливом усвідомлення соціального життя, вивчення історії та культури народу підліток замислюється над долею рідного краю, його минулим і сучасним, ставить перед собою завдання вибору свого місця в житті й долі свого народу. Важливим моментом становлення національно-патріотичної свідомості в цей період є формування національної гідності людини.

3. Етап державницько-патріотичного самоусвідомлення, коли поняття «національного» виходить за межі етнічності та сягає рівня державності. Характерними рисами даного етапу є вияв любові, поваги до своєї держави як головної мети нації. Державний патріотизм можливий за наявності в даного народу незалежної

держави, бо лише незалежна держава з її символами та конституційними правами є підґрунтям державницького мислення її громадян [6, 189].

У процесі формування національно-патріотичної свідомості відбувається самоідентифікація індивіда зі своєю нацією, утвердження самоцінності історичної пам'яті, побудова на її засадах відповідної світоглядної системи, що, з одного боку, є життєво необхідною умовою повноцінної реалізації особистості, а з другого, успішного розвитку українського суспільства в цілому.

Стан і розвиток педагогічних або виховних систем на сучасному етапі оцінюють за рівнем розвитку педагогічних технологій. Сучасні освітні технології спрямовані на створення оптимальних педагогічних умов, що забезпечують дієвий результат на основі визначених закономірностей та алгоритмів. Обов'язковими є активна взаємодія всіх учасників навчального процесу, педагогічна компетентність учителя, правильний вибір ним стратегії, тактики, пріоритетів, форм і методів навчальної діяльності. [7].

У процесі реалізації механізму технології формування патріотичних рис і якостей особистості передовсім слід звернути увагу на добір методів навчально-виховної діяльності, які стимулюють процес засвоєння важливих для цього знань, формування національно-патріотичної свідомості та вироблення волі щодо вияву активної громадської позиції в практичній діяльності. У практиці роботи вчителів знайшов і виправдав себе бінарний підхід, який включає:

1) методи організації навчально-пізнавальної діяльності (технологія навчання) + методи формування свідомості особистості (технологія виховання);

2) методи навчально-пізнавальної діяльності (технологія навчання) + методи організації діяльності учнів і формування досвіду поведінки (технологія виховання) [11].

Стосовно навчання української мови напрями технологічного підходу до патріотичного виховання можна представити таблицею:

Компоненти національно-патріотичного виховання	Що передбачає	Як реалізується на уроці мови
Пізнавальний (когнітивний)	Формування та уточнення знань про історію України, історію та значення державних символів; історію та розвиток української мови,	Через опанування української мови, вивчення відповідних мовознавчих тем, через дидактичний матеріал із подальшим

	ознайомлення з традиціями, звичаями й культурою рідного народу, усвідомлення місця своєї держави у світовому співтоваристві	обговоренням та аналізом його змісту, виконання самостійно і за допомогою педагога робіт (навчальних, науково-дослідницьких і творчих проєктів, наукових досліджень та ін.), пов'язаних із отриманням і систематизацією знань про долю рідного краю, його минуле й сучасне
Емоційно-почуттєвий	Усвідомлення своїх почуттів і ставлень до «малої батьківщини» та Української держави; безпосереднє переживання й усвідомлення свого ставлення до вітчизняної історії, національно-культурного життя України, до подій і явищ суспільного життя, до співвітчизників, до себе самого та своїх дій	Через визначення й називання почуттів і ставлень до Української держави, української мови, культури, співвітчизників і громадян інших держав, формування вміння висловлювати такі почуття в усному й писемному спілкуванні
Операційно-діяльнісний	Формування вмінь і навичок діяти й поводитись у відповідності до своїх патріотичних переконань, суспільних норм і моральних приписів, займати активну життєву позицію, обстоювати свої погляди, робити свідомий вибір свого	Через розвиток мислення (набуття вмінь робити висновки й узагальнення, виявляти й пояснювати причиново-наслідкові зв'язки в суспільних процесах становлення демократичної України та розбудові національного життя) та мовлення

	місця в житті й долі народу	(формування комунікативних умінь і навичок - усного й писемного спілкування українською мовою – у будь-якій ситуації, у відповідних обставинах стилів із використанням різних типів мовлення)
--	-----------------------------	---

Мова – могутній засіб світоглядно-психологічного впливу. В окремих мовних одиницях і особливо в текстах фіксуються попередні етапи пізнання та перенесення їх на наступні етапи – саме ця властивість мови забезпечує спадкоємність культури. Мова є водночас і знаряддям, і продуктом духовної діяльності людей, і матеріальним носієм міжсуб'єктної інформації, що інтегрує духовну діяльність людини в поле духовної діяльності народу [10, с. 29].

Стрижневими у формуванні національної самосвідомості є так звані «тексти культури», а також окремі вжиті в текстах і поза ними слова, що викликають етно-культурні (фонові), специфічно національні асоціації: *козак, рушник, калина, тополя, криниця, вишиванка* та ін.

Добираючи для опрацювання на уроках мови дидактичний матеріал, доцільно зосередитися на патріотичній тематиці, яка сприяє вихованню честі, гідності та інших важливих духовних якостей захисників і будівничих вітчизняної державності.

Всебічно дослідивши український фольклор з часів Київської Русі й до середини ХХ століття включно, Г.Г. Ващенко серед характерних рис світогляду українця виявив щирий патріотизм. «Український лицар живе для Батьківщини: він завжди готовий віддати за неї своє життя. Найдорожче для нього – лицарська честь і слово; найбільша ганьба для нього – зрада вірі й Україні», - вважав педагог.

Особливу цікавість і симпатію в учнів викликає образ українського козака – захисника Батьківщини від чужоземних загарбників, носія високої національної свідомості та глибокої духовності.

«Сьогодні образ козака-лицаря входить до змісту виховного ідеалу, але скоріше, власне, як ідеалу і свідчення того, як багато значить для нації сила, і що не позичати її треба в сусідів, а виробляти у власному характері, - вважає Омелян Вишневецький. - Досвід козацтва підказує висновок, що мав би спонукати нас воскрешати в собі не лише автентичні для нас духовність, порядність і благородство, але й (можливо, найперше) силу, експансивність і здатність не тільки до оборони, але й до наступу, який часто і є найкращою обороною. Потребуємо розвивати в нашій молоді не тільки те, чим наділила нас

природа, але і те, завдяки чому хлібороби колись ставали козаками...» [5]. Сьогодні ці слова звучать особливо актуально.

Для докладного усного переказу можна запропонувати шестикласникам такий текст:

Традиційна зброя українців¹

«...Не годен ти синів християнських під собою мати! Твого війська не боїмося, землею і водою будемо битися з тобою!» - це рядки з відомого листа запорожців турецькому султану. На довгі роки це послання стало справжньою секретною зброєю проти ворожої загрози. Лист живив дух і підтримував волю наших предків у нелегкій боротьбі із завойовниками за право жити вільним життям. «Сильний тілом може перемогти десяток ворогів, а сильний духом – тисячі», - стверджує народне прислів'я.

Історія написання листа довго залишалася загадковою. У питанні походження цього документа науковці не могли дійти згоди. Одні вважали, що кошовий Запорозької Січі справді надіслав такий лист султану. Інші стверджували, що текст має літературне походження, його створив якийсь писарчук задля звеселення козаків.

Лише на початку минулого століття історики дійшли остаточного висновку: послання запорожців є літературним твором початку XVII ст. По-перше, оригінального тексту не віднайдено, а численні копії мають різних адресатів. В одній із них названо Ахмета III, в іншій – Ахмета IV, ще в якійсь – Мехмеда чи Османа. Підписи під копіями також різні: «Іван Сірко», «отаман Захарченко», «низові козаки»... По-друге, дипломатичне листування козаків із очільниками інших країн ніколи не порушувало тогочасного етикету.

Хоч славнозвісному листові майже 400 років, він має велику популярність. Це засвідчує невмирущість традиційної української зброї – іскрометного гумору. (За В.Горобцем, Т.Чухлібом, 200 сл.).

Опрацювання тексту слід розпочати з виконання учнями традиційних завдань:

- Витлумачити лексичне значення слів *етикет* (норми поведінки і правила ввічливості в товаристві), *кошовий* (вождь, отаман козаків на Запорізькій Січі), *дипломатичний* (спрямований на досягнення певної мети).

¹ Див. Готуймося до уроків з української мови у 6 класі: контроль знань : методичний посібник для вчителя / О.П. Глазова. — Київ : Видавничий дім «Освіта», 2014.

- Дібрати синонім і антонім до слова *оригінальний* (синонім: справжній; антоніми: підробний, фейковий).
- Визначити тему й головну думку тексту.
- Визначити стиль тексту, свою думку довести.
- З'ясувати, які типи мовлення поєднано в тексті.

Три основні способи осмислення тексту – формулювання до нього запитань, створення вторинного тексту (переказування прочитаного або прослуханого), конструювання власного висловлювання про прочитане/прослухане.

Найбільш ефективним є прийом формулювання питань, пошук відповідей на які допомагає учням осмислити різні сторони тексту: зміст, логіко-смыслову структуру, композиційну будову, мовне оформлення [9].

Пропонуємо учням відповісти на такі питання:

- Що вам відомо про українське козацтво і його роль в історії України? На яких уроках про це йшлося?
- З яких джерел ми маємо інформацію про Запорозьку Січ і воїнів-козаків?
- Кого з козаків - історичних осіб ви знаєте? Хто з них зображений на картині І.Репіна?
- Назвіть узагальнені образи козаків з народних казок, пісень, народної картини.
- Чому народ століттями береже пам'ять про козаків? Що уособлює для українця образ козака?
- Чому слова «справжній козак» і сьогодні передають найвищу оцінку моральних якостей українського чоловіка?
- У чому козак є прикладом для сучасного українця?
- Які почуття викликає у вас лист козаків турецькому султану?
- Що автори тексту вважають «традиційною українською зброєю»? Чи актуальна ця суто українська зброя сьогодні? Відповідь потвердіть прикладами.

Після заслуховування й обговорення відповідей на питання пропонуємо учням скласти план тексту.

Орієнтовний:

1. Лист живив дух і підтримував волю наших предків.
2. Суперечки щодо походження документа.
3. Лист - літературний твір початку XVII ст.
4. Різні адресати на різні підписи в різних копіях листа.
5. Дипломатичний етикет ніколи не порушувався.
6. Невмирущість традиційної зброї українців – гумору.

Аналізуючи перевірені вчителем тексти переказів, не буде зайвим ще раз привернути увагу дітей до добре відомої їм картини І.Репіна «Запорозьці пишуть листа турецькому султану», над якою натхнений

змістом козацького листа митець працював довгих 14 років (1878-1891). Відомий дослідник козацької старовини Дмитро Яворницький – саме він зацікавив І.Рєпіна козацьким листом - пов'язував документ із діяльністю кошового Запорізької Січі Івана Сірка. Узимку 1674 року сорокатисячна татарська орда і 15 тисяч турецьких яничарів намагалися підступно оволодіти військовим гарнізоном на Січі. Успішно відбивши нічну атаку, запорожці розгромила ворогів. Наступного року 20-тисячна козацька армія на чолі із Сірком здійснила переможний похід до Криму. Саме під час цього походу Іван Сірко дійсно звернувся до кримського хана з листом, який починався такими словами:

«Не мислили бо ми, Військо Низове Запорозьке, входити у війну й неприязнь з Вашою Ханською Милістю і з усім кримським панством, якщо б не побачили її початок із вашого боку. ...І так як ваші дії засмутили нас і завдали нам, Війську Запорозькому, досаду, то ми, за прикладом давніх пращурів і братів наших, вирішили постаратися за обіду і огорченіє воздати, і відомстити Вашій Ханській Милості і всьому Ханству рівним за рівне, але не тайно, як ви зробили, а відкрито, по-рицарськи...»

Як бачимо, текст справжнього листа, який, до речі, вияскравлює такі важливі риси, як справедливість і чесність, значно відрізняється від усім відомого пародійного козацького послання, хоч, може, й зазнав його впливу.

Цілком логічно показати шестикласникам кілька варіантів так само відомої їм народної картини «Козак Мамай», зосередивши їхню увагу на таких рисах вдачі легендарного воїна, як миролюбство, яке уживалося з рішучістю миттєво дати нищівну відсіч нападнику.

Продовжити «козацьку» тему можна, запропонувавши для письмового детального переказу такий текст:

У кам'яній темниці

У кам'яному льоху було темно, хоч у око стрель. Сюди кинули вороги Андрія Закривидорогу. Після аркана в козака боліла шия, від ударів – голова.

Навпомацки Андрій обміряв свою темницю. Десять кроків у довжину, дев'ять – у ширину. Висота? Вона, певно, сягала двох Андрієвих зростів. Стеля йшла дугою, власне, це було склепіння. Дугу цю Андрій промацав біля стін. Двері були обковані залізом. Вікон козак не намацав, та й навіщо вони потрібні під землею, ті вікна?

Не раз доводилося Андрієві сидіти в темницях. Він почав пригадувати будову підземних камер. Часто їх обладнували так, що склепіння ловило всі звуки вниз, вони передавались у сусідню кімнату. В цій сусідній кімнаті під стелею був ряд тонких ялинових,

укритих лаком дощечок. Вони передавали кожен звук, шепіт і схлип. Кати сиділи й слухали. Звуки проходили, повітря – ні.

Закривидорога ходив темницею та прислухався до своїх кроків. Вони лунали то тихіше, то голосніше. Подумалося, що тихшими звуки можуть бути напроти отієї діри, що веде в сусідню кімнату...

Козак вибрав місце, де звук був найтихіший. Зупинився, підстрибнув, ухопився руками за виступ каменя...

Коли наступного дня стражники відчинили кімнату й увійшли туди зі смолоскипами, вони нікого там не побачили (За С.Тельнюком: 193 сл.)

Опрацювання тексту потрібно розпочати з виконання учнями завдань:

- Пояснити лексичне значення слова *склепіння* (опукле перекриття, що з'єднує стіни, підпори будівель).
- Дібрати синоніми до слів *темниця* (тюрма), *стражник* (вартувий), *смолоскип* (факел).
- Визначити тему та головну думку тексту.
- З'ясувати, які типи мовлення поєднано в тексті.
- Визначити стиль тексту, свою думку довести.

Пропонуємо шестикласникам відповісти на такі питання:

- За що, на вашу думку, козака було ув'язнено ворогами? Що вказує на те, що його захопили в бою?
- Чому козак знав будову підземних камер?
- Як ви гадаєте, які почуття, охопили козака в темниці?
- Які риси вдачі виявив ув'язнений Закривидорога? Завдяки яким якостям вибрався на волю?
- Які почуття викликав у вас текст? Як ви оцінюєте вчинок козака Закривидороги?

Після заслуховування й обговорення відповідей на питання шестикласники складають план тексту.

Орієнтовний:

1. Козак Закривидорога в темниці.
2. Андрій навпомацки вивчає підземну камеру.
3. Якою була темниця.
 - а) Десять кроків у довжину, дев'ять – у ширину.
 - б) Висота сягала двох людських зростів.
 - в) Стеля утворювала склепіння.
 - г) Двері були обковані залізом, вікон не було.
3. Особливості обладнання «кам'яних мішків».
4. Кроки потихшали напроти дірки.
5. Козак визначив місце для втечі.
6. Наступного дня темниця була порожня.

До козацької теми можна звернутися і в процесі вивчення в 6 класі лексикології. Закріплюючи вивчене про застарілі слова та неологізми, варто запропонувати школярам таку вправу:

Уявіть, що машина часу перенесла вас у Запорозьку Січ, і це дало вам можливість розповісти нашим предкам про життя сучасних українців. Складіть висловлювання на тему «Моя мандрівка в козацьку давнину». Використайте застарілі слова та неологізми.

Дати простір дитячій уяві й фантазії можна, запропонувавши для виконання таку вправу²:

Прочитай. Усно продовж за поданим початком казку. Розкажи її продовження в класі. Удома продовження казки запиши. Добери до казки заголовок, упиши його у відповідний рядок.

(заголовок)

На Запорізькій Січі був цікавий звичай. Новачок, котрий вступав у Січове товариство, мав поміняти своє попереднє прізвище на козацьке прізвисько. Добираючи його новому побратимові, козаки любили пожартувати, незлостиво покепкувати з товариша. Тому багатьох нагородили такими кумедними прізвиськами, як Затуливітер, Неїжборщ, Непийвода, Недайкаша, Паливода, Загнибіда, Скачистрибайло.

Були серед запорожців четверо друзів: Пильнослух, Багатоказайло, Всечитака та Перомпишенко. Кожен був неперевершений у чомусь одному, тому козаки й наділили їх такими прізвиськами.

Пильнослух мав гострий і витончений слух: чув те, що на другому березі моря говорилося пошепки. Говорити він не любив, а писати не вмів. Всечитака легко читав будь-який текст, записаний будь-якою мовою. Але людей він слухав не уважно, а балакав неохоче. Багатоказайло вирізнявся красномовством, умів переконувати, але на читання не мав терпіння, а писати йому було лінь. Перомпишенко мав чіткий, красивий почерк, але слова з нього й обценьками не витягнеш, а слухаючи людей, він засинав.

²Див. Робочий зошит з розвитку мовлення та портфоліо : навчальний посібник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів / О.П. Глазова. — Київ : Видавничий дім «Освіта», 2014.

Якось Пильнослух, замріявшись, упав у глибоку яму. Друзі кинулися його рятувати. Так усі четверо опинилися в Порталі часу, через який неждано-негадано потрапили... у XXI століття.

Прийнявши козаків за біженців із гарячих точок, наші сучасники оселили їх у санаторії й забезпечили всім необхідним. Перомпишенкові й Всечитаці видали один на двох мобільний телефон, Пильнослухові — ноутбук, Багатоказайлові — айпад...

Вправу школярі можуть виконати, об'єднавшись у групи або в пари. Складену учнями кінцівку тексту обов'язково потрібно прослухати й обговорити в класі, звернувши увагу на те, що такі звичаї українських козаків, як взаємовиручка, і такі риси вдачі, як сміливість, кмітливість, тямущість і почуття гумору, їхнім нащадкам, а нашим сучасникам, передалися у спадок повною мірою.

«Задля консолідації суспільства необхідно посилити національно-патріотичний характер навчання та виховання, передбачивши використання у виховній роботі з учнями кращих традицій та звичаїв Українського народу.

Для прикладу, проявами патріотизму є громадянський вчинок юних нахімовців, які під час перепідпорядкування Севастопольської військово-морської академії Російській Федерації на знак протесту заспівали Державний Гімн України, поведінка учнів Української гімназії у м. Сімферополь. Безперечним прикладом патріотичного виховання є сучасні військові», сказано в листі МОН України від 25.07.2014 № 1/9-376 «Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи в навчальних закладах у 2014/2015 н.р.»

Замислитися над суттю яскравих виявів патріотизму наших сучасників допоможе робота над передбаченим навчальною програмою твором-роздумом про вчинки людей³.

Шестикласникам необхідно пояснити, що вчинок — це дія, у якій визначають такі складники: *мотив* (спонукання, зацікавленості), *намір*, *мету*, *власне дію*, *наслідки*, *самооцінка людиною власного вчинку та її ставлення до його оцінки, складеної іншими людьми*.

У вчинку яскраво проявляється особистість — її потреби, ставлення до дійсності, характер. У вчинку проявляються такі риси особистості, як *порядність/підлість*, *сміливість/боязливість*, *відповідальність/ненадійність* та ін. Вчинки оцінюються як патріотичний або зрадницький, героїчний або боягузливий, чесний або нечесний і т.ін.

³ Твір-роздум про вчинки людей на основі власних спостережень і вражень у художньому стилі. Див. Програма Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (5-9 класи).

Про патріотичні вчинки наших співгромадян може розповісти учитель або заздалегідь підготовлений учень. Подаємо відповідну інформацію.

Мужній вчинок юних патріотів України

Під час церемонії підпорядкування Севастопольської військово-морської академії ім. П.Нахімова Російській Федерації кількадесят хлопців-нахімовців заспівали Гімн України. Відважні 20-річні юнаки не побоялися піти наперекір російським агресорам.

Щоб заглушити спів юних патріотів, почав голосно грати оркестр. Але Державний Гімн звучав упевнено й гідно.

В Інтернеті відео, яке зафіксувало вчинок мужніх патріотів переглянули десятки тисяч користувачів. Юні нахімовці стали гордістю України.

Що ж до подальшого навчання нахімовців-патріотів (зрадити присязі українському народові відмовилося 75 осіб), то воно було завершено в інших закладах країни. Нині гідні сини України стали офіцерами, які будуть вірно служити своїй державі (За матеріалами Інтернету).

Після прослуховування (читання) тексту шестикласникам можна поставити такі питання:

- Що уособлює Державний Гімн?
- Що виразили нахімовці співом Гімну?
- Які риси вдачі юних нахімовців виявив їхній вчинок?
- На які ризики наражали себе юні патріоти?
- Які почуття переживали вони, на вашу думку, під час співу?
- Які почуття викликав їхній вчинок у вас?
- Як ви оцінюєте вчинок нахімовців?

Слід запропонувати шестикласникам скласти оцінку вчинкові та аргументувати її за таким зразком: вчинок нахімовців я вважаю ... (благородним, дивним, недоцільним, гідним наслідування і т. ін.) тому що

З опорою на таблицю пояснюємо учням, як скомпонувати твір-роздум про вчинок людей (людини).

Твір-роздум про вчинки людей
компонується за таким планом:

I.	(Вступ ¹) Який людський вчинок привернув мою увагу. З ким, де й коли це трапилось.
II.	(Основна частина у формі розповіді) Що саме трапилось.
III.	(Кінцівка у формі роздуму) Як я оцінюю цей вчинок і чому.

За поданим планом шестикласники складуть усні твори-роздуми про вчинок юних патріотів. Необхідні деталі (обставини, імена) вчитель запропонує домислити.

Учитель може ускладнити завдання. Прослухавши поданий нижче текст, шестикласники мають самостійно вилучити потрібну інформацію (виділивши головне) та за планом скомпонувати усний твір-роздум про вчинок учнів ялтинської гімназії.

Учнів однієї з ялтинських шкіл, які заспівали на останньому дзвонику Гімн України, піддають покаранням. Про це йдеться в надісланому на адресу газети «День» листі.

«Доброго дня! Я один із учнів, які на останньому дзвонику в ялтинській школі заспівали гімн України. Коли ввімкнули музику російського Гімну, ми заспівали Гімн України.

Я вже на території України. Моїх однокласників, які залишилися в Ялті, змушують приходити до школи та писати пояснювальні записки, чому ми співали. Вчителів і директора школи в цю хвилину звільняють з роботи. Всіх!

Велика частина учнів і вчителів підтримує Україну!

Я стверджую, що заздалегідь співати Гімн ми не домовлялись! Але з іншого боку, ми співали свідомо. Ми патріоти України, завжди ними були і є! Ніхто з нас цього не приховує!

Слава Україні!» (За матеріалами Інтернету).

Лист колишнього ялтинського школяра розмістили в соціальних мережах. Реакція на вчинок випускників ялтинської школи була різною: від захоплення принциповістю й мужністю школярів до незрозуміння й зневаги.

«Вчинок ялтинських учнів засвідчує, що ми виховали зрілу і свідому зміну громадян України, - каже Наталія Іванівна Руденко, колишній директор Сімферопольської української гімназії, яку нині перепрофільовують на російськомовну. - На відміну від тих, хто зрадив Україну, вони мають честь і гідність. Це справжні почуття, не

¹ Слова «вступ», «основна частина» та «кінцівка» («висновок») у плані не записуються.

фальшиві. Більше за все я ціную в людях почуття вірності й обов'язку. Впевнена, що в майбутньому Україна пишатиметься молодими людьми, які сьогодні покидають ялтинську школу». (За М.Горенком).

Слід пояснити учням, що адекватна психологічна реакція на вчинок формується у відповідності до переконань і моральних цінностей, а також елементарної вихованості особистості. Наслідком реакції на людський вчинок є формування певного ставлення до людини, яка цей вчинок здійснила. Таке ставлення може проявитись у вигляді спрямованих назовні переживань (захоплення, ненависті, байдужості, співчуття, злобливості та ін.) або ж у вигляді внутрішніх переживань (почуття сорому, каяття, мук совісті та ін.) (12). Саме в спілкуванні людини з іншими людьми, у роздумах над своїми й чужими вчинками відбувається саморозвиток особистості.

Мета роботи над твором-роздумом про вчинок людей – розібратися у спричинених цим учинком власних почуттях, ставленнях і оцінках, навчитися їх ідентифікувати й точно, виразно й образно висловлювати.

Осмилення патріотичних вчинків наших сучасників можна продовжити в процесі роботи над заміткою в газету (або веб-сайт) типу роздуму про вчинки людей⁴. Необхідно пояснити шестикласникам, що замітка – газетний інформаційний жанр, який стисло, виразно й оперативно повідомляє про конкретні, важливі і суспільно значимі факти. Обов'язкові вимоги до змісту замітки – злободенність і правдивість.

Текст замітки відповідає на питання *що? де? коли відбулося?* Замітка є ще цікавішою, якщо в ній пояснюється, *як, з ким і чому це сталося*.

Та частина тексту замітки, у якій йдеться про певний факт або подію, – це *розповідь*. У більшості випадків автор подає в замітці власні *роздуми* з приводу події, про яку розповів. Як правило, це висловлена ним оцінка вчинків чи поведінки людей (*теза*) та *докази* на підтвердження цієї оцінки.

Для опрацювання можна запропонувати таку замітку:

Кривдник вибачився перед українськими дітьми

Це трапилося 24 липня. Саме цього дня у 1990 році синьо-жовтий Державний Прапор було піднято над Київською мерією.

На відзнаку цієї події українські діти, які відпочивали в міжнародному дитячому таборі «Містраль» у Болгарії, одягли

⁴ Замітка в газету типу роздуму про вчинки людей. Див. Програма Українська мова для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання (5-9 класи)

національний одяг. У їдальні до них підійшов аніматор Ігор Абессінов, вимагаючи, щоб вони зняли вишиванки. Він і раніше заборонив дітям з України чи не все українське. Зокрема, школярам, які побажали виступати на одному з конкурсів з українською піснею, він категорично це заборонив. «Співайте російською або англійською», – переказували діти розпорядження Абессінова. Та юні українці не послухались: і українську пісню заспівали, і вишиванок не зняли.

До табору «Містраль» приїхав український консул. Свою допомогу й підтримку запропонувала українська діаспора в Болгарії. Дітей підтримало чимало людей різних національностей. Усі були переконані: такими дітьми Україна має пишатися, тому що вони виявили не лише патріотизм, а й принциповість.

Кривдник прилюдно вибачився перед українськими дітьми, але справа на цьому не закінчилась. МЗС України направило ноту в зовнішньополітичне відомство Республіки Болгарія з проханням провести розслідування цього інциденту і вжити заходів, щоб не допустити подібних випадків у майбутньому. (За О.Козак).

Словник. *Аніматор* (від фр. *animateur* - той, хто надихає, оживляє) - спеціаліст, який організовує відпочинок, культурні заходи: свята, конкурси, шоу та ін. *Консул* (від лат. *consul*) - посадова особа, що представляє й захищає інтереси своєї держави та її громадян в іншій країні. *Діаспора* (від грец. *διασπορά* — розсіяння) — частина народу, мовно-культурна спільнота, що проживає за межами батьківщини. *Інцидент* (від лат. *incidentis*) - прикра подія, пригода, неприємний випадок; непорозуміння.

Бесіду можна провести за такими питаннями:

- Розповідь про який факт покладено в основу замітки?
- Наскільки актуальним є зміст замітки? Яку мету поставив перед собою автор замітки?
- Чи відповідає текст замітки на питання *що? де? коли?* Свою думку довести.
- Чи містить замітка аргументовану оцінку вчинку? Автор подає таку оцінку від свого імені чи від імені інших людей?
- Як оцінюєте вчинок українських дітей ви? Чому? Які почуття він у вас викликав?
- Пояснити лексичне значення слів *патріотизм* (від грец. *πατριώτης* — співвітчизник, франц. *patris* — батьківщина) — любов та відданість Батьківщині, прагнення своїми діями служити її інтересам) і *принциповість* (від лат. *principium* — начало, основа) — вияв внутрішньої переконаності людини, її погляду на те чи інше питання, прояв характеру і волі).

- Чи вдалим є, на вашу думку, заголовок замітки? Яке значення має заголовок газетної публікації?

Завдання для самостійної роботи можна сформулювати так: Написати замітку про патріотичний вчинок, який особливо вам запам'ятався. Текст замітки завершити аргументованою оцінкою вчинку. Дібрати до замітки влучний і виразний заголовок.

Підкреслюючи, що термін «патріотизм» - правічний, але його наповнення в різні історичні періоди розгляду відмінне, К.І.Чорна розрізняє *інстинктивний патріотизм* - початковий підсвідомий рівень любові до Батьківщини, який може за певних обставин перерости у громадську апатію чи агресивний націоналізм, і *духовно осмислений*, який поєднує пристрасну любов до Батьківщини з тверезим почуттям міри та поваги до інших народів [6, с.74-75]. Вона підкреслює, що важливо не протиставляти інстинктивний патріотизм усвідомленому, духовному, а прагнути до їх синтезу: щоб інстинкт став духовнішим, усвідомленішим, а свідомість отримала творчу силу інстинктивності.

На сучасному етапі національно-патріотичне виховання має забезпечити передумови формування особистості, які стали б спонукальною силою її самореалізації, сформували б у неї настійну внутрішню потребу в безперервному самовдосконаленні. Кінцевим результатом національно-патріотичного виховання має бути сформована цілісна особистість – повноправна, самостійна та творча, яка відчуває свою співпричетність до української національної культури, ідентифікує себе з українською нацією й реалізує свої потенційні можливості на благо України.

Використані джерела

- 1.Методичні рекомендації з питань організації виховної роботи в навчальних закладах у 2014/2015 н.р.
- 2.Лист МОН України від 25.07.2014 № 1/9-376 «Про методичні рекомендації з питань організації виховної роботи в навчальних закладах у 2014/2015 н.р.»
3. Лист МОН України від 01.08.2014 № 1/9-388 «Про проведення першого уроку в 2014/2015 н. р.»
4. Наказ МОН України від 31.10. 2011 № 1243 «Про основні орієнтири виховання учнів 1-11 класів загальноосвітніх навчальних закладів України».
5. Вишневський Омелян. Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики)
http://ukrpedagog.org.ua/inc/1____.pdf
6. Вишневський О., Кобрій О., Чепіль М. Теоретичні основи педагогіки / Курс лекцій. За ред. О.Вишневського. – Дрогобич, 2001. – С.189.

7. Журба К.О. Сучасні технології формування духовної культури школярів
http://ocpvm.org.ua/wp-content/uploads/2013/10/konfer_2012.pdf
- Загородня А. Сучасне розуміння патріотичного виховання молоді.
<http://tme.uomo.edu.ua/docs/10/6.pdf>
8. Михайловская Г.А. Способы осмысления прочитанного текста
<http://academy.ks.ua/wp-content/uploads/2014/05/%D0%92%D0%B8%D0%BF%D1%83%D1%81%D0%BA-%E2%84%963.pdf>
9. Пінчук О.Ф., Червяк П.І. Нариси з етно- та соціолінгвістики. – К.: Вид.центр «Просвіта», 2005.
10. Світлицький А.А., Межейко В.І. та інші. Запорізька обласна концепція патріотичного виховання громадян України. / Світлицький А.А., Межейко В.І., Власова Н.Ф., Лепський М.А., Мальований М.М., Притула О.Л., Мірошніченко О.В., Зубко І.В. – Запоріжжя: «Акцент», 2009. – 32с.
11. Целякова О.М. Вплив інформаційного суспільства на формування духовності
http://ocpvm.org.ua/wp-content/uploads/2013/10/konfer_2012.pdf
12. Чорна К.І. Теоретико-методологічні засади виховання патріотизму в дітей та учнівської молоді в умовах модернізаційних суспільних змін
<http://filegiver.com/free-download/chorna-k-i-m-kiyiv-teoretiko-metodologichni-zasadi-vikhovannya-patriotizmu-ditey-ta-uchnivskoyi.doc>